

Lieve mensen,

We zongen met een delegatie uit het koor van de Amsterdamse Ekklesia het 'Lied aan het Licht' – omdat het mooi en bekend is – maar ook vanwege die bijna laatste regels van het derde couplet: 'veelstemmig licht om aan te horen, zolang ons hart nog slagen geeft.' Op subtiele wijze refereert de dichter hier aan onze sterfelijkheid en dat slaat een brug naar het onderwerp dat ik in deze Middagpauzedienst ter sprake wil brengen: *de dood*. Nogal gedurfd, zult u misschien denken, want het is zomer, lunchtijd, ik sta hier als leek en ik heb maar zo'n 10 minuten om dit niet bepaald lichte thema ter sprake te brengen.

Maar dood gaan we uiteindelijk allemaal, dus waarom zouden we het er niet eens over hebben? En... wees niet bevreesd, want de dichters gaan ons helpen! Recent is er een bundel verschenen onder de titel '*dood gewoon gaan hemelen*', waarin 75 dichters hun poëtische licht laten schijnen op de dood. Ik had die gekocht voor als ik nog eens inspiratie nodig zou hebben bij een uitvaart, maar toen ik er voor het eerst doorheen bladerde, lieten de gedichten me niet meer los. Het ene deed me glimlachen, het volgende deed me zuchten, om een derde moest ik huilen.

Laat ik er nu één aan u voorlezen, want we hebben niet eeuwig de tijd.

De dood

Die lompe gast zal jou niet overslaan.
Nooit belt hij op en vraagt: 'Kom ik gelegen?'
Hij komt te vroeg, te laat, zijn zeis stoot tegen
je lamp of vaas. Hij laat zijn koffie staan.

Beloftes worden niet door hem gedaan
en hij zal nooit die knekelvoeten veggen.
Hij wil niet schaken. Er wordt stuurs gezwegen
tot hij je vraagt om met hem mee te gaan.

Dat was het dan. Je bent opeens zo moe.
Hij zegt: 'Je wist toch dat ik ooit zou komen.
Die lamp, die vaas, die doen er niet meer toe.

Kijk niet zo bang. Het sterven doet geen pijn.
Het zal een slapen, slapen zonder dromen,
het zal een slapen zonder weerga zijn.'

(2002) Patty Scholten

Wat heeft de dichteres, Patty Scholten, de dood mooi beschreven. Als een wat norske, zwijgzame figuur, die zijn koffie laat staan, maar die je ook meeneemt in een pijnloos groot slapen waarvoor je niet bang hoeft te zijn. Dat vind ik een heel ontroerend beeld. De dood als een natuurlijk gegeven in prachtige, bijna lichte woorden vevat. Woorden die mij de moed gaven het er vanmiddag met u over te hebben.

En ook de volgende woorden in het gedicht van Jean-Pierre Rawie hadden die uitwerking op mij en hopelijk ook op u:

Sterfbed

Mijn vader sterft; als ik zijn hand vasthoud, voel ik de botten door zijn huid heen steken. Ik zoek naar woorden, maar hij kan niet spreken en is bij elke ademtocht benauwd.

Dus schud ik de kussens en verschik de deken, waar hij met krachteloze hand in klauwt; ik blijf zijn kind, al word ik eeuwen oud, en blijf als kind voor eeuwig in gebreke.

Wij volgen één voor één hetzelfde pad, en worden met dezelfde maat gemeten; ik zie mijzelf nu bij zijn bed gezeten

zoals hij bij zijn eigen vader zat: straks is hij weg, en heeft hij nooit geweten hoe machteloos ik hem heb liefgehad.

(1992) Jean Pierre Rawie

De journaliste Barbara van Beukering schreef in 2020 een boek over de dood. *Je kunt het maar één keer doen*, heet het, met als ondertitel: *een persoonlijke zoektocht naar sterven – het grootste taboe in ons leven*. Haar boek bestaat uit persoonlijke reflecties verweven met ontroerende interviews, die ze hield met nabestaanden. Wat opvalt is dat de meesten van hen aangeven dat ze het te weinig met hun geliefde over de dood hebben gehad. Eén vrouw vertelde bijvoorbeeld dat ze, drie weken na de begrafenis van haar vader, bij het leegruimen van zijn huis een briefje vond waarop stond: *'Ik wil graag gecremeerd worden.'* Dat is intens pijnlijk. Maar ook dat gegeven uit het gedicht van Rawie, *straks is hij weg en heeft hij nooit geweten hoe machteloos ik hem heb liefgehad*, komt terug in de verhalen: dat er zoveel is wat on gezegd bleef. En daarmee is het boek vooral [een pleidooi om met elkaar in gesprek te gaan](#). Dat we het aandurven

en elkaar – nu ons hart nog slagen geeft – de grote vragen te stellen als: *Hoe is je weg tot hiertoe verlopen? Weet je wel dat ik je liefheb? En: Kun je me vergeven voor die ene stommitheit?*

Een laatste gedicht. Het heet: 'Een jaar later' door Mariet Lems.

Een jaar later

De lente is te zacht begonnen alsof er niets geëindigd is, voorgoed een storm ijskoud langs bloesems woedt de woorden dood, rouw, afscheid, zijn verzonnen

Jouw rozen barsten van de knoppen, ongesnoeid staan zij met mij te dingen naar jouw handen geen teken, ondanks alle offeranden van wat hier niet te stoppen verder groeit

Als erfgename van jouw meesterwerk zal ik al wat je zaaide minnekozen je naam schrijf ik met appels in het gras

ik wiede elk sprietje onkruid uit het perk en voel in grond en wortels wie je was en bent en blijft, ik wacht hier bij de rozen.

(2021) Mariet Lems

Rouw is moeilijk in woorden te vatten en voor iedereen anders. Natuurlijk slijt het, ooit, maar het tempo waarop is niet te voorspellen. Soms kan het later - een jaar later - nog pijnlijker zijn dan in het begin, toen je nog volop omringd werd door troosters en door dingen die moesten worden geregeld. Ik hoorde een oude dame zeggen over haar man, die acht maanden daarvoor was overleden: *'Nu mag hij wel weer eens terugkomen.'* Maar niemand komt ooit terug uit de dood. Dat maakt het zo verdrietig, definitief en ongewis. Want wat er daarna is? Of we elkaar nog terug zullen zien in een hierna-maals? We weten het niet. Maar in de tus-

sentijd groeit en sterft en sterft en groeit de natuur maar door met een zachte lente, die doet alsof er niets geëindigd is – voorgoed.

En toch is juist dat precies wat troost kan bieden – [dat leven dwars tegen de dood in](#) doorgaat. Daarvan tenslotte een voorbeeld:

Met een VWO-klas die ik in 2003 maatschappijleer gaf, bezocht ik voormalig concentratiekamp Auschwitz. Het was een zware trip. Voortdurend moest ik op al die jonge bedrukte gezichten letten en zelf hield ik het bijna niet meer, toen we het gebouw binnenliepen dat ooit als verbrandingsoven had gefungeerd – een plek doordrenkt met vernietiging. Daar stonden we dan met elkaar te zwijgen. Tot één van mijn leerlingen me aanstootte en omhoog wees, en het klinkt bijna als kitsch, maar het is ècht gebeurd: in de nok van het gebouw had een zwaluw een nest gebouwd, waar ze haar jongen voedde. We keken, glimlachten even en liepen toen samen naar buiten, de zon in.

En nee, ik weet het: één zwaluw maakt nog geen vrede, tegen al dit dodelijk geweld in, maar het troostte ons toch – die natuur die gewoon maar doorgaat. Net zoals de rozen uit het gedicht van Mariet Lems, die nu uit hun knoppen barsten.

De rouwende dichter besluit haar tuin niet langer te verwaarlozen, maar te zorgen voor alles wat ooit in een ander leven gezaaid werd. Ze koestert de herinneringen waarmee ze haar geliefde op een bepaalde manier levend houdt. Dat is een prachtig gegeven.

Wat ik er maar mee wil zeggen: [Over onze sterfelijkheid hebben we geen controle, maar wel – een klein beetje – over de weg daarnaartoe.](#) Over dat wat we met elkaar delen en hoe we door liefdevol samen te leven, herinneringen kunnen creëren die misschien ooit wel tot troost mogen zijn. Dat wil ik u graag als een soort broodje voor tussen de middag meegeven.

Dank u wel.

